

DOI: <https://doi.org/10.31318/2786-8877.7.2024.331961>

ШУТЬКО С. М.

Національна музична академія України імені П. І. Чайковського. Заслужений діяч мистецтв України, доцент, професор кафедри оперної підготовки та музичної режисури (Київ, Україна).

Shutko, Serhii. Ukrainian National Tchaikovsky Music Academy of Music. Honored Art Worker of Ukraine, Assistant Professor, Professor at the Department of Opera Training and Music Directing (Kyiv, Ukraine).

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3663-1261>

© Шутько С. М., 2024.

dachnik.ponevole@gmail.com

ТЕАТРАЛЬНИЙ КОСТЮМ ЯК ВАЖЛИВИЙ КОМПОНЕНТ СТВОРЕННЯ ХУДОЖНЬОГО ОБРАЗУ В ОПЕРІ

COSTUME DESIGN AS AN ESSENTIAL PART OF ARTISTIC IMAGE FORMATION IN OPERA

Актуальність дослідження. Початок ХХІ століття позначився активними пошуками й експериментами у сценографічному вирішенні оперних вистав, невід'ємною складовою якого є театральний костюм. Активне залучення до цього процесу інноваційних мультимедійних і арт-технологій, їх гармонійне поєднання із засобами виражальності різних видів мистецтв спонукають переосмислити роль театального костюма у створенні цілісного видовища. Нові можливості театального оснащення сцени, активна взаємодія засобів виражальності надають великі можливості сценографам, художникам із костюмів і режисерам створювати достовірні, переконливі, виразні образи персонажів у контексті розвитку музичної драматургії оперного твору. Вплив

цих образів на емоційну сферу глядачів викликає у них відповідну реакцію на сприйняття героїв твору, їхніх вчинків, способу мислення тощо, сприяючи формуванню світогляду, певних життєвих позицій особистості. Соціокультурний та мистецтвознавчий аспекти застосування театрального костюма як дієвого засобу створення художнього образу персонажа актуалізують обрану тему.

Аналіз останніх досліджень. Принципи сценографічного оформлення вистав уподовж XX століття, їх метаморфози відповідно до змін театральної естетики, технічних можливостей оснащення сцени досліджує Олена Ковальчук [2019]. Аспекти історичного розвитку костюмів різних епох і країн, їх видозміни відповідно до національних, соціальних, статевих, вікових особливостей різних верств населення розглядає Костянтин Стамеров [1978]. Мистецьку практику українських художників у створенні театрального костюма XX–XXI століть висвітлено в роботі колективу авторів: Олени Ковальчук, Лілії Волошиної, Тетяни Руденко, Богдана Поліщука [2021]. У цій праці розглянуто найризикованіші експерименти з пошуку нової образності художників з костюмів в українських театрах протягом першої половини XX століття; нові візії та пошук самоідентифікації у другій половині XX — на початку XXI століття. У монографії Юлії Пігель [2009] охарактеризовано костюм як засіб створення сценічного образу у практиці львівських театрів, виявлено особливості його вирішень у контексті вистави та мистецької школи. Праці з еволюційних перетворень вітчизняного театрального костюма XX–XXI століть використано у статті для розгляду своєрідності образів персонажів у класичних та сучасних операх на українську тематику.

Огляд наукових праць з окремих питань застосування костюма як складової сценографії спонукає комплексно дослідити цю тему.

Мета дослідження — виявити можливості театрального костюма у створенні художнього образу персонажа в оперній виставі.

Виклад основного матеріалу. Художній образ персонажа втілює особистісні, характерні риси героя, єдність внутрішніх і зовнішніх проявів якого підпорядкована ідеї твору. Він будується на типових та індивідуальних рисах, необхідних для його створення. Характер, соціальний статус, стать, етнічні й національні особливості, історичний період впливають на індивідуальність героя, внутрішню спрямованість ролі та її зовнішнє втілення. Зовнішність персонажа — це ключова риса для розкриття його образу. Адже перше, що бачать глядачі — це саме зовнішнє перевтілення актора. Тут важливі всі елементи: костюм, аксесуари, міміка, пластика, манера спілкування, характерні жести, пози. На особливу увагу заслуговує костюм персонажа, який найяскравіше характеризує свого власника.

Стилістика театрального костюма і сценографічного вирішення вистави, як уособлення її художнього образу, залежать від способу інтерпретації твору постановною групою у складі режисера, диригента, сценографа, художника з костюмів, балетмейстера тощо. Набули поширення три основних способи інтерпретації опери:

- 1) художня реконструкція старовинних творів;
- 2) традиційний спосіб;
- 3) модерністське трактування.

На конкретних прикладах цих інтерпретацій розглянемо, як вирішені сценографічне оформлення і стилістика костюмів персонажів.

Художню реконструкцію старовинних творів презентує «Артаксеркс» Леонардо Вінчі на лібрето П'єтро Метастазіо в Королівській опері Версаля, що спеціалізується на бароковому репертуарі. Опера виконана в контратеноровій версії, максимально наближеній до кастратного оригіналу в супроводі оркестру барокових інструментів. Режисер-постановник — Сільвіу Пуркаре (Silviu Purcărete), музичний керівник і диригент — Дієго Фазоліс (Diego Fasolis) з оркестром «Кельнський концерт» («Concerto Cologne»),

сценограф і художник з костюмів Г. Штюрмер (Helmut Stürmer) відтворили художній образ вистави відповідно до видовищно-гедоністичної придворної естетики доби Бароко. Сюжет про давньоперсидського володаря втілено на тлі розкішних декорацій, вишуканих костюмів і перук, відповідних інтер'єру та моді початку XVIII століття. Манера спілкування акторів на сцені, «обігрування» елементів декораційного оформлення, реквізиту і аксесуарів сприяли відтворенню художніх образів персонажів і вистави відповідно до часу написання опери та її прем'єри 1730 року.

Традиційну версію класичної української опери становить «Тарас Бульба» Миколи Лисенка, поновлення якої відбулося в Національній опері України 2009 року. Постановній групі (диригент Володимир Кожухар, режисер Дмитро Гнатюк, сценограф і художник з костюмів Марія Левицька) вдалося відтворити напружений драматизм сюжетних подій твору Миколи Гоголя, народну стихію героїко-патріотичної опери, поєднання високого пафосу і зворушливого ліризму у створенні художніх образів. Сценографічне вирішення життя і побуту козацтва органічно узгоджувалося з монументальністю й потужністю масових сцен, посилюючи героїчний пафос визвольної боротьби українського народу. Відтворення в театральних костюмах національного колориту, козацької символіки, їх вирішення в історично достовірній стилістиці, відповідній реалістичній естетиці часу подій, вдало доповнювали вокально-сценічні образи персонажів, сприяли художній цілісності вистави.

Модернову версію класичної зарубіжної опери презентує «Чарівна Олена» («La Belle Hélène») Жака Оффенбаха поставив у Львівській опері режисер І. Черниченко. Сценограф Ярослав Нірод, продовжуючи справу Федора Нірода, створив просторові концепти дієвого художнього оформлення вистави, оригінально поєднуючи античну і сучасну стилістику. У його ескізах костюмів «<...> постають

войовничі спартанці з різноманітними щитами та мечами. Монолітні фігури доповнюються головними уборами і строями, здавалося б, грецького одягу, які водночас відсилають нас до українського авангарду, що також підкреслено кольором зображень. Художник для кожного персонажа знаходить окремі психологічні риси, які відчуються вже у пластиці ескізу» [Ковальчук, 2021, с. 79]. Отже, модерновим інтерпретаціям класичних творів притаманний умовно-символічний характер вирішення художнього образу в постмодерністській естетиці.

Висновки.

1. Костюм — невід’ємний елемент театральної вистави. Саме завдяки зовнішності актора режисер здійснює діалог із глядачем, художник вписує дійових осіб у запропоновані обставини, актори знаходять у ньому засоби до перевтілення. Театральний костюм постає своєрідним медіатором, що поєднує різні площини сценічного мистецтва. Зображувана історична доба, жанр вистави, напрям драматургії, режисерська інтерпретація, трактування художника і, власне, характеристика персонажа — усе це в різних проявах відображене в костюмі.

2. Концепт сценографічного оформлення у стилізації театального костюма підпорядковано режисерській інтерпретації оперної вистави. Художній реконструкції старовинної опери притаманні декоративне вирішення і стилізація костюмів відповідно до гедоністичної придворної естетики доби Бароко. Традиційному вирішенню класичної опери властиві історично достовірні сценографічне вирішення і стилізація костюмів у контексті реалістичної естетики, відповідної часу й місцю дії, відображених у творі. Модерновим інтерпретаціям старовинних, класичних та сучасних опер притаманний умовно-символічний характер сценографічного вирішення і стилізації костюмів у контексті постмодерністської естетики.

Список використаної літератури

1. Ковальчук О. В. Сценографічна практика у просторі XX століття: київські реалії. Київ : Фенікс, 2019. 272 с.
2. Ковальчук О. В., Волошина Л. А., Руденко Т. В., Поліщук Б. Український театральний костюм XX–XXI століть. Ескізи / Галерея сценографії ; Музей театального музичного та кіномистецтва України. Львів ; Київ ; Харків : Видавець О. Савчук. 2021. 127 с.
3. Пігель Ю. Р. Сценічний костюм львівських театрів кінця XX — початку XXI століття. Художні особливості, пошуки образності. Львів : Аз-Арт, 2009. 180 с.
4. Стамеров К. К. Нариси з історії костюмів. Т. 1. Київ : Мистецтво, 1978. 244 с.